

primavera 2025**És just i necessari: traduir Estellés al castellà**

Marc Granell

Ja fa molts anys, vaig sentir contar a Jaume Pérez Montaner una anècdota que em va colpir i em refermà en la idea que era de tot punt imprescindible treballar d'una manera o una altra perquè la poesia de Vicent Andrés Estellés es coneguera més enllà del nostre territori. Pérez Montaner contava que en un congrés de poetes i especialistes en poesia espanyola i llatinoamericana celebrat en una universitat madrilenya, després de parlar sobre la poesia d'Estellés i llegir-ne alguns poemes, se li acostà Ernesto Cardenal i li digué: «¡Pero cómo no conocemos a este enorme poeta!». Exclamació d'incredulitat lògica en algú que ignorava com se les gastava un estat que, malgrat els molts anys de democràcia transcorreguts aleshores i proclamar que totes les llengües que s'hi parlaven eren igual d'espanyoles, en la pràctica continuava menyspreant i arraconant tot allò que ignoraven les Castelles dominadores.

Quan, anys després, a començament del nou segle, Vicent Berenguer, a qui tant deu la poesia d'aquest país, posà en marxa la iniciativa d'anar traduint al castellà i publicant en la «Col·lecció Calabria d'Edicions de la Guerra», que ell havia fundat feia molts anys i ara editava Denes, tots els llibres d'Estellés, i em demanà si m'animaria a traduir el primer, *Ciutat a cau d'orella*, el record d'aquesta anècdota tornà a refermar en mi la idea de la necessitat i la urgència de donar a conèixer la poesia estellesiana al públic lector d'arreu del món, i va véncer per golejada la por davant la dificultat que sempre m'ha comportat, tot i ser el meu ofici, el fet de traduir i, sobretot, de traduir poesia.

Perquè soc plenament conscient que traduir un poema no pot ser una altra cosa que «escriure» un poema nou a partir d'un poema que alena i té la seua raó de ser en i per la seua perfecció idiomàtica, intentant traslladar la seua essència emotiva, comunicativa, a través d'una altra perfecció idiomàtica sense la qual el trairia. Ara bé, per a

mi és fonamental que aquest poema «nou» s'allunye tan poc som siga possible del poema que el fa nàixer. En tots els aspectes, fins i tot en el formal. Les cometes en la paraula nou no es poden oblidar mai. No em convenç en absolut la defensa aferrissada de la traducció que s'anomena i es vol absolutament lliure amb l'excusa de la creativitat.

I si sempre és difícil, quan t'enfrontes a un treball de traducció poètica, mantenir aquest criteri i reeixir amb unes mínimes garanties d'haver sabut equilibrar les fidelitats i les traïcions amb suficient solvència per a haver creat un «nou» artefacte poètic que serveixa el lector en la seua doble funció d'acostar-li la veu del poeta que està traduint i fer-lo gaudir en la seua llengua de l'emoció que tot poema ha de transmetre, en el cas de dues llengües tan acostades i tan en contacte quotidià i sovint conflictiu com el castellà i el català aquesta dificultat puja molts graus.

Tot i que *Ciutat a cau d'orella* va ser un llibre d'iniciació, com va dir Joan Fuster en el pròleg al primer volum de l'obra completa de Vicent Andrés Estellés, molts anys després, i cita Enric Sòria en el seu, tan exacte i aclaridor, a la traducció al castellà del llibre, «la dicció, en *Ciutat a cau d'orella*, tenia una fluència i una saviesa excepcionals, en comparació amb els seus predecessors domèstics, i, sobretot, apuntava a un to personal carregat de promeses». Un to personal que ja conjugava en aquest llibre l'instint del poeta popular amb la saviesa d'un autor hiperculte, amb un domini exquisit de la tècnica poètica que fa difícil –almenys a mi em feia difícil– traslladar-lo en tota la seua sucosa mestria i diversitat a una llengua d'arribada tan pròxima i diferent alhora. Sé que no ho vaig aconseguir ni de bon tros amb la solvència i eficàcia que mereixia aquest intent d'acostar la poesia d'Estellés al lector que representava aquell Ernesto Cardenal tan astorat per no conèixer-la, encara. Però espere, i crec que és el que és veritablement important, que servira per a ajudar a universalitzar-la com es mereix.

De CIUTAT QUE S'ENDEVINA

VI

Anomenar-te és ja la llum.

Tota la lluna cau al marbre.

A l'horitzó surt un besllum
que ompli de dagues tendres l'arbre.

Oh nit espessa i homicida.
Corre lleugera i lleu la sang.
Sota la mà, tota la vida,
fresca, lliscosa, com un fang.

(Al teu cos nu, la llum navega;
rellisca, fina, per la pell.
La llum s'engolfa quan aplega
al ventre càndid i novell.

Es forma un llac a la cintura.
El ventre és com una ametla;
sa blanca i màgica clausura
trèmulament la lluna vetla.)

Caïm i Abel altra vegada,
entre les verdes canyes jau
la innocència degollada.
La sang d'Abel a l'herba cau.

(Caïm i Abel solts en la nit,
car el desig a l'home estella.

Caïm i Abel: arbre partit.

Caïm i Abel i la donzella.)

De CIUDAD QUE SE ADIVINA

VI

Nombrarte es ya la luz.

Toda la luna cae en el mármol.

En el horizonte surge un trasluz
que llena de dagas tiernas el árbol.

Oh noche espesa y homicida.

Corre la sangre leve y ligera.

Bajo la mano, toda la vida,
como un barro, resbaladiza, fresca.

(En tu cuerpo desnudo, la luz navega;
se desliza, fina, por la piel.

La luz se engolfa cuando llega
al vientre cándido y novel.

Se forma un lago en la cintura.

El vientre es como una almendra;
su blanca y mágica clausura
trémulamente la luna vela.)

Caín y Abel otra vez en escena;
entre las verdes cañas yace,
degollada, la inocencia.
La sangre de Abel en la hierba cae.

(Caín y Abel en la noche idos,
pues se astilla el hombre si desea.
Caín y Abel: árbol partido.
Caín y Abel y la doncella.)

AQUEST MAR QUE SABEM

Aquest mar...

¿Quantes càndides criatures s'enduu
de la ciutat, a l'hora més tènue del capvespre?
¿Quants nins clamen al bosc llunyaníssim del mar?

Es perderen al mar i ploren, jo ho sé bé.

(Jo sé bé que hi ha dones
en la platja, que prenen amb els dits cada ona
i l'alcen, com si fos un cobertor primíssim
i poguessen trobar el goig íntim del fill.)

El mar és com el pati d'un col·legi, un solar,

el cel ample que es veu damunt de la placeta,
sense motos ni guàrdies i sense voravies.

El mar és l'ombra humida del Paradís. El mar...

(Tornarem altre vespre i tot serà distint.

Veuràs tu com Déu fa que tot siga com vols.)

ESTE MAR QUE SABEMOS

Este mar...

¿Cuántas cándidas criaturas se lleva
de la ciudad, a la hora más tenue del atardecer?
¿Cuántos niños claman en el bosque tan lejano del mar?

Se perdieron en el mar y lloran, yo bien lo sé.

(Yo sé bien que hay mujeres
en la playa, que cogen con los dedos cada ola
y la levantan, como si fuese una colcha delgadísima
y pudiesen encontrar el gozo íntimo del hijo.)

El mar es como el patio de un colegio, un solar,
el cielo amplio que se ve encima de la placita,
sin motos ni guardias y sin aceras.

El mar es la sombra húmeda del Paraíso. El mar...

(Volveremos otro anocheecer y todo será distinto.

Verás tú como Dios hace que todo sea como quieres.)